

Aquy se trubarà ... Llibreta de memòries d'un pagès de Cabanes

Pere Serra i Prim (1820-1889)

Cabanes, 4 de novembre de 2022 - Temes tractats a la presentació

L'acte començà amb la benvinguda de l'alcalde, Àlex Hernández González, i una introducció a càrrec de Dolors Padrós i Fulladosa, presentadora de l'acte.

A continuació s'establí una conversa entre la presentadora i Antònia Gimbernat i Gou, autora de les notes i comentaris que acompanyen el text de la llibreta de memòries.

Com et vares assabentar de l'existència d'aquestes llibretes de Pere Serra?

Coneixies alguna altra memòria d'aquestes característiques?

Vaig conèixer el que era un llibre de memòries de pagès fa uns 10 anys quan, fent recerca per internet dins el fons de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany, allà vaig ensopegar amb les memòries de l'Amer Massó, un pagès de Sant Esteve de Gualbes. Ho vaig trobar tant interessant que quan el 2014 es va publicar el llibre, vaig anar a la presentació i des de llavors he comprat totes les cròniques que he anat trobant.

Curiosament va ser gràcies a l'Amer Massó que vaig conèixer l'existència de Pere Serra. El setembre de 2014, poques setmanes abans de la publicació del llibre de l'Amer i en motiu del Tricentenari, al poble es van organitzar algunes activitats en les quals hi vam intervenir en Genís Mencion i jo. Per explicar la guerra de Successió em vaig servir de les memòries de l'Amer i recordo que en algun moment vaig comentar: *Quina sort tindriem si Cabanes pogués comptar amb un cronista com l'Amer!!!*

La Dolors Miró Puig, que havia assistit a la xerrada, em va venir a trobar per explicar-me que ella guardava la llibreta d'un seu avantpassat i es va oferir a deixar-me-la. Me'n vaig enamorar des del primer moment, vaig copiar tot el text, en vaig extreure el que feia relació amb la vida del poble, i ho vaig imprimir per deixar-ho a l'arxiu municipal amb la idea que, en un moment o altre, m'hi havia de tornar a posar per treballar a fons la part històrica.

A finals del 2018, la Dolors Miró va deixar el manuscrit a l'Arxiu Comarcal perquè fos digitalitzat i quedés a l'abast de tothom i ara, vuit anys després d'aquell 2014, ha pogut sortir el llibre.

Val a dir que, abans de tot això, l'any 2000 la Bibiana Arranz ja n'havia fet un petit estudi dins el treball de recerca de Batxillerat.

Què en sabem d'en Pere Serra i Prim?

En Pere, a l'estil de l'època, es descriu ell mateix com a fill d'un hereu i una pubilla i net de quatre fadrísters, tots de Cabanes, lloc on va néixer el 10 d'abril de 1820, tres mesos després de la benedicció de la nova església del poble. Va morir el 20 de juny de 1889, poc després que J. Maria Cañellas tirés aquesta foto de la plaça que es veu a la portada del llibre.

No ho hem pogut documentar però sembla ser que Pere vivia a la plaça, per tant aquesta seria la imatge que va veure poc abans de morir. Qui sap si fins i tot va veure com feien la foto! Curiós com era, no seria res d'estrany que es trobés darrera el fotògraf mirant d'esbrinar què era i com funcionava aquell aparell.

Els seus pares eren petits pagesos que es van preocupar perquè el seu fill *aprengué de lletra*. El relat de Pere comença l'any 1838, quan tenia 18 anys. Possiblement fos llavors que va començar a escriure la primera llibreta o, si més no, va anar prenent notes del que passava per escriure-ho més endavant. Va ser també als 18 anys que va ser cridat per formar part de les milícies que lluitaven contra els escamots carlistes. Ell mateix ens explica que va ser destinat un temps a Besalú, va ser nomenat caporal i després brigada. Sembla que l'experiència no degué ser gaire bona perquè, cinc anys després, quan va es saber que es reclutava gent per anar a Girona i que Cabanes hi havia contribuït amb 10 homes, va buscar la manera de desaparèixer del poble durant uns mesos. Ja més gran es va casar, va tenir dues filles i va participar activament en els afers del poble com a paborde de l'església, tinent d'alcalde i membre de diferents juntes.

Que després de treballar tot el dia al camp encara tingués prou delit per agafar llibreta, tinter i ploma i posar per escrit tot allò que estava passant al seu voltant és la millor mostra que Pere era una persona molt especial, amb unes inquietuds que no tenien els altres joves de la seva edat.

Quin és l'aspecte físic d'aquestes memòries?

Les memòries estan constituïdes per dues llibretes de mida quartilla, amb els fulls escrits a dues cares. No tenen ni coberta, ni títol, ni número de pàgina.

Amb el temps, les llibretes s'han fet malbé per la part del cosit, algunes paraules i frases es poden intuir però n'hi ha d'altres que s'han perdut del tot.

En general la relació de fets s'expressa cronològicament, però no sempre, també hi ha algun salt en el temps. I una cosa curiosa ... alguna vegada, després d'una relació de fets familiars o econòmics hi ha una o més pàgines en blanc, cosa que fa pensar que preventivament deixava espai per anar anar-hi afegint dades quan calgués.

Crec que des del primer moment vares tenir clar el títol el mateix Pere el repeteix.

Sense pretendre posar el text d'en Pere al nivell de Ramon Muntaner, mentre el llegia per primera vegada em venia al cap la crònica d'en Muntaner amb aquell: *Què us diré* ... que es va repetint.

Les primeres paraules de la crònica d'en Pere són: *Aquy se trubarà* ... una expressió que surt una vegada i una altra, quasi sempre que Pere enceta un nou tema. Em va semblar que la frase era perfecta com a títol ja que reflecteix exactament el sentit de la crònica:

Aquy se trubarà ... la vida de Pere Serra, les vivències dels seus veïns i la història de Cabanes al llarg de cinquanta anys.

Quin català utilitza en Pere?

La crònica d'en Pere no té cap pretensió literària. Ell escriu el que passa al seu voltant i ho escriu tal com parla, cal recordar que les normes ortogràfiques que ara coneixem no es van publicar fins el 1913.

Per llegir la crònica d'en Pere ens hem d'oblidar de les normes que coneixem i imaginar-nos que el tenim al costat i que el sentim a ell mateix explicant-nos les històries de la seva vida, prescindint de si al text hi veiem una «a» o una «e», de si la «b» és alta o baixa, si hi falta un apòstrof o una h, o si hi trobem moltes «y gregues».

Hi ha una altra cosa que m'ha sorprès dels escrits d'en Pere i és la netedat de l'escrit. A la narració hi ha ben poques guixades i crec que només una vegada m'he trobat amb

una frase tan embolicada que no he aconseguit entendre'n el significat. Ara que amb els ordinadors ens és tan fàcil esborrar, corregir i reescriure és d'admirar la capacitat que tenia per ordenar les idees i posar-les per escrit. Potser abans d'escriure a la llibreta feia l'esborrany en algun paper, no ho sabem, però en tot cas i donades les circumstàncies la redacció del text és admirable.

Un altre aspecte a destacar són les paraules i expressions que ara ja han desaparegut de les nostres converses però que molts recordem dels avis:

La Dolors Padrós, presentadora de l'acte, n'explica unes quantes: passar la capta, aconduir, en aquest ruedo, semblava una boca d'infern, girar cap i cul, llevant de taula, marxar com el vent, etc.

Com reparteix els continguts?

La crònica d'en Pere conté tres temàtiques diferents repartides en dues llibretes.

1. La llibreta més gran té dues narracions capiculades.
 - Per un costat hi ha una crònica històrica general, amb molts detalls sobre Cabanes.
 - Girant la llibreta, a l'altre costat, hi trobem la crònica familiar i local.
2. La llibreta petita, que no arriba a les 20 planes escrites, és una llibreta de comptes.

Quina és l'estructura del llibre?

El terme de Cabanes, per la seva situació propera a la frontera i a la carretera de França, sovint s'ha trobat ocupat per un o altre exèrcit. Per aquest motiu tenia ganes d'escriure sobre el que havia representat *viure les diferents guerres des de Cabanes* i que aquest treball inclogués la llibreta de memòries de Pere Serra. Però, com més hi pensava, menys m'agradava. La crònica d'en Pere és massa valuosa per deixar-la mig amagada entremig de les guerres que s'han viscut al poble. Llavors va ser quan em vaig plantejar que tot el llibre girés a l'entorn de la figura d'en Pere i de la seva crònica, ressaltant el tema de les guerres carlines.

El llibre comença amb la biografia de Pere Serra i la genealogia de dues branques familiars, els Serra i els Miró. Continua amb resum de la història del segle XIX, basada en la llibreta d'en Pere i complementada amb articles de premsa, documents de l'Arxiu comarcal referents a la primera guerra i les actes municipals dels anys de la Tercera guerra carlina. A l'annex del final del llibre hi ha el text complet de la crònica i fragments de les actes municipals.

La petita biografia de l'Enric Miró, el seu net, hi és entrada una mica amb calçador ja que quan Pere va morir, el seu net només tenia 13 anys. L'Enric, com altres nois de Cabanes, entre els anys 1895 i 1899, va estar combatent a la guerra de Cuba. La Dolors Miró, la seva neta, encara conserva l'expedient militar on es detallen cronològicament els fets en els quals va participar i em va semblar que, aprofitant que l'Enric era net de Pere Serra i que tot passava dins el segle XIX, valia la pena tenir un record per aquells cabanencs que, amb només 19 anys, van ser embarcats en destinació a Cuba per lluitar en una guerra sense sentit. Ells van tenir la sort de tornar a casa i refer la seva vida, molts altres mai van tornar a casa.

Al relat de la història de Cabanes al segle XIX s'hi intercalen fragments de la crònica i d'altres documents. Ho vaig fer per tres motius:

1. Mostrar i ressaltar l'expressivitat de la narració del cronista. Abans he dit que

Pere es descriu ell mateix com a fill d'un hereu i una pubilla i net de quatre fadrísters. Vegeu com ho fa ell: *Aquy se trubaran als difuns de esta casa, des que se és formada, que és en dos matrimonis, als cuatra consortes fadrísters los dos: Pere Serra y Labori y Margarida Brusés y otras dos, Joan Prim y Caterina Pagès y Arnall. Areu de Pere Serra y pubilla de Joan Prim furmaren hun matrimoni y jo, Pere Serra y Prim, fill dels dos.*

2. Presentar els fets des del punt de vista dels protagonistes, fossin el mateix Pere, els regidors de l'Ajuntament o el periodista local.
3. Ressaltar la rigorositat del cronista facilitant la comparació entre el que ell escriu i les altres fonts d'informació. Quan Pere explica fets que han passat a la comarca o al país ho pot fer de manera molt breu, amb pocs detalls, però en cap cas he trobat res que contradigui la versió oficial que ens ha arribat.

Quin és el tema que surt més extensament explicat a les memòries d'en Pere?

Llegint les memòries te n'adones que Pere es delia per saber. L'encuriosia tot el que passava al món, fins i tot arriba a explicar petits detalls de la unificació d'Itàlia, la guerra entre França i Rússia o del setge de Sebastòpol, a Crimea. Però el que més despertava el seu interès eren els fets que l'afectaven directament i a ells dedica la quasi totalitat de les 85 planes de la crònica històrica: les guerres carlines; l'evolució de la política espanyola, amb la revolució del 68 i la proclamació de la primera república, i la guerra d'Àfrica.

LECTURA PRIMERA: Crònica històrica (*Maria Terrats Miró*)

Amb aquestes paraules Pere ens revela quin és el tema que més el trasbalsava i al qual va dedicar més espai a les memòries. Cal tenir present que quan va començar a escriure ja feia 5 anys de l'inici de la primera guerra carlina i feia pocs mesos que, dins el nostre terme, hi havia hagut una topada entre carlins i gent de la Milícia Nacional en la qual van morir 14 homes, dos d'ells de Cabanes. El 19 d'agost de 1837, tots ells van ser enterrats al nostre cementiri.

Pere va tenir el trist mèrit de conèixer de primera mà les tres guerres carlines:

1. La primera guerra el va agafar entre els 13 i els 20 anys. Ja cap al final, va ser reclutat i va haver de participar activament en actes bèl·lics.
2. La segona guerra la va viure entre els 26 i els 29 anys. Cap al final d'aquesta segona guerra es va casar. D'aquestes dues guerres no en parla massa, només hi dedica unes 8 planes, hem de suposar que tenia altres maldecaps!
3. La tercera guerra va tenir lloc quan tenia entre 52 i 56 anys, ja amb la filla casada i amb l'ajuda del gendre tenia més temps per dedicar a les memòries, per això més de 40 planes estan dedicades a la guerra i a la primera república que va tenir lloc dins de la mateixa època.

Com vivia el poble aquest temps tan difícils?

Entre el que explica en Pere i el que ens diuen les actes municipals podem intuir que la situació dels nostres rebesavis va ser molt dura. No hi havia un front de guerra allunyat sinó que tenien els exèrcits i els combats mol a prop, a vegades als mateixos carrers del poble.

- Periòdicament, els carlins exigien contribucions, provisions i cavalls. Si no aconseguien el que volien, o bé atacaven el poble o bé raptaven unes quantes persones, se les emportaven presoneres i no les alliberaven fins que el poble no

pagava el que se li reclamava. Tant una cosa com l'altra va passar a Cabanes més d'una vegada.

- Les Milícies Nacionals podien reclutar qualsevol home, des dels 18 anys fins als 60, per encarregar-se de la defensa de Cabanes o de qualsevol altre població veïna que necessités reforços. Altres es veien obligats a fer guàrdies, nit i dia, des del campanar o des de la torre, per vigilar i avisar si s'acostava un escamot carlí.

- Els que vivien en cases amb obertures que donaven a fora de la població van haver d'aparedar finestres i portes, de manera que només es pogués entrar al poble per dos únics portals que s'havien reforçat i que sempre tenien vigilància: el de Figueres (o can Purris) i el de Peralada (o del Senyor).

- Durant un temps, anar a mercat a Figueres era un risc, a la segona vegada que els enxampessin els podien matar, per això hi anaven tots junts acompanyats de la guàrdia del poble. Però, per en Pere, sembla que el problema més greu eren els impostos.

Els pagesos no podien treballar com abans i, per tant, guanyaven menys diners, també patien robatoris i confiscacions de collites. A més d'això, s'havien de fer càrrec del manteniment de dos exèrcits, el governamental i el carlí i pagar un munt d'impostos. Als tributs normals s'hi afegia l'impost de guerra per satisfer les despeses ocasionades per la milícia, la fortificació del poble, les armes i municions. Fins i tot van haver de pagar una part de la fortificació de Castelló d'Empúries. A la crònica, Pere ho manifesta reiteradament amb expressions com: *el govern actual nos tenia molt apurats de pagus o astem aturmantats de mols pagus de huna part y altra* i detalla les quantitats exactes que ha hagut de pagar.

Creus que Pere Serra era una persona d'un ideari polític molt concret?

No em sembla pas que seguís cap ideologia, més aviat el situaria en el que ara diríem el centre polític o més aviat diria que era una persona que volia treballar i viure en pau. Això sí, ell tenia el seu criteri i si una actuació no la trobava prou correcta ho esmentava, tant si era un fet de la Junta Revolucionària com si eren les facècies del rector del poble.

A la crònica tampoc hi trobarem cap valoració personal, ni tant sols quan es tracta d'actuacions que l'afectessin personalment. Això no vol dir que no demostrï una gran capacitat per analitzar el que està passant, tot el contrari. Després d'explicar un fet que pot ser discutible, en treu unes conclusions ben encertades que manifesta amb una petita frase carregada d'ironia a l'estil del pagès murri i de poques paraules.

Quan a la revolució del 1868 la Junta Revolucionària va cessar el consistori, Pere, que llavors era tinent d'alcalde, va ser destituït. L'acta on aquesta Junta es constitueix com a Ajuntament deixa entreveure que es va fer una bona tupinada. Quan Pere ho explica només diu: *se feren de son capritxo, sens vots*.

A més del tema bèl·lic quins altres temes tracta al primer quadern?

Mentre era jove l'interès d'en Pere es limitava a la guerra i al que passava al món. Quan va arribar l'hora de fer-se càrrec de la casa i formar una família, sense deixar la crònica històrica, va ampliar els seus interessos a la família, les collites i la vida el poble. En aquesta part de la crònica es barregen dues temàtiques:

1) La *Memòria familiar* on Pere va voler deixar constància de la situació de la família i l'economia de la casa, tot fent una relació dels naixements, casaments i

defuncions de familiars i també de les obres que es feien a la casa, les eines i propietats que es compraven, etc.

LECTURA SEGONA: Memòries familiars (Casament, 1848) - Construcció d'un pou (1858) (Clàudia Navarro Terrats)

2) Entremig del text hi va intercalant retalls d'*Història local* que per nosaltres tenen molt d'interès. Aquí hi trobem històries de la vida dels veïns, les obres que s'anaven fent per acabar l'església (el campanar, el rellotge, el cor, els altars ...) o els conflictes que hi podia haver al poble, molt especialment amb un dels capellans de la parròquia, un tema al qual dedica quatre planes.

LECTURA TERCERA: Història local. Mn. Geli (1864) (Maria Terrats Miró)

Has dit que t'han arribat dues llibretes. La primera amb els temes de guerres, familiars i de història local i ...la segona?

La segona llibreta, molt més reduïda, no és més que una llibreta de comptes on Pere anota exclusivament les collites d'olives i les collites de raïms fins al moment que la fil·loxera va malmetre els ceps. És interessant per conèixer com funcionava la economia agrària de l'època, pels detalls meteorològics que aporta i també per la relació dels gams de les plantes. Gràcies a això podem saber la data exacta en què la fil·loxera va arribar al poble.

Dolors Padrós, la presentadora, comenta quin pot ser el motiu pel qual Pere només parla de les collites de raïms i olives i no fa cap referència als cereals, hortalisses, etc. i planteja la hipòtesi que en Pere potser només tracta de les collites de raïms i olives perquè eren els únics productes dels quals en venia una part, la resta eren de consum propi

LECTURA CUARTA: Collita de raïms, 1884 (Clàudia Navarro Terrats)

Creus que en Pere va escriure aquestes llibretes pensant que un altre dia serien publicades?

No ho crec pas. Pere devia escriure per a ell mateix o, a molt estirar, per als nets.

Coneixedor de les dificultats que tenia per accedir a la informació quan es tractava de fets històrics, fossin propers o més allunyats, devia voler deixar constància de tot el que havia viscut perquè, una vegada mort, no quedés en l'oblit.

Els detalls sobre la família, naixements, defuncions, casaments... anaven adreçats a fills i nets, hem de pensar que llavors no existia el DNI, ni la quantitat de documentació que tenim ara.

El mateix passava amb els temes econòmics i de gestió de la casa. Ho manifesta clarament quan comença a explicar unes citacions judicials en què es veure embolicat, dient: *Aquí se trbaran algunas memòrias que podan aser cumbanientas en esta casa.*

Què pensaria si ara ens veïés aquí parlant d'ell i de la seva família?

Se li deuria fer molt estrany veure una edificació tan gran com aquesta, situada al bell mig d'aquells horts, fora muralles, que hi havia al costat del rec del Molí. Encara el sorprendria més escoltar a «la neta de la neta del seu net» llegint fragments dels seus escrits. Estaria molt sorprès sí, però també molt satisfet!

L'acte acaba amb les intervencions de Dolors Padrós, presentadora; Maria Terrats Miró, descendent de Pere Serra i Prim i l'alcalde Àlex Hernández que fa entrega d'un ram de flors a Dolors Miró i Puig.